

بررسی فضاهای مؤثر بر تصویر ذهنی براساس مقایسه تطبیقی خانه‌های دوران پهلوی و ساختمان‌های بلند مسکونی شهر ارومیه

پریا شفیق پوریوردشاهی^۱، مصطفی کیانی^{۲*}، منوچهر معظمی^۳

^۱ دانشجوی دکتری، گروه معماری، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران.

^۲ دانشیار، گروه معماری داخلی، دانشگاه هنر، تهران، ایران. نویسنده مسئول.

^۳ استادیار، گروه معماری داخلی، دانشگاه هنر، تهران، ایران

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۳/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۳۰

چکیده

امروزه با توجه به افزایش جمعیت در ایران، ساختمان‌های بلند مسکونی در حال گسترش هستند. گرچه عوامل متعدد بسیاری بر رضایت ساکنان از زندگی در ساختمان‌های بلند تاثیرگذار هستند، اما توجه به احساس و نیازهای آن‌ها در این راستا می‌تواند باعث افزایش رضایتمندی شود. از آنجا که تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند بر احساس ساکنان از محیط تاثیرگذار می‌باشد، بررسی تصویر ذهنی در جهت افزایش رضایتمندی در ساکنان از اهداف پژوهش است. عواملی کالبدی و عوامل روان‌شناختی می‌توانند در شکل‌گیری تصویر ذهنی در افراد نقش مؤثری داشته باشند که در این مقاله، عوامل کالبدی مد نظر هستند. پژوهش حاضر از نظر هدف بنیادی است. ابتدا با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به بررسی و مقایسه خانه‌های دوران پهلوی و ساختمان‌های بلند مسکونی در شهر ارومیه پرداخته می‌شود و فضاهای آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند. سپس با رویکرد کمی و با استفاده از پرسشنامه، فضاهایی را که در تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند مسکونی مؤثر هستند، شناسایی می‌شوند. روش گردآوری داده‌های پژوهش، ترکیبی از مطالعات کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی و پیمایشی مبتنی بر پرسش‌نامه با سؤالات بسته است. پرسشنامه به روش نمونه‌گیری تصادفی در اختیار ساکنان ساختمان‌های بلند شهر ارومیه قرار داده شد و داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار Spss25 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج به دست آمده از بررسی‌ها نشان می‌دهند که وجود پنجره‌های بزرگ و سرتاسری با میزان OKB کمتر، وجود حیاط مستقل، استفاده از مصالح بومی، در دسترس بودن فضاهای مختلف ساختمان و پس از آن نمای آجری و استفاده از مبلمان سنتی می‌توانند در تصویر ذهنی آن‌ها تاثیرگذار باشند. بنابراین با توجه به این‌که، عوامل مؤثر بر تصویر ذهنی می‌توانند موجب افزایش رضایتمندی در ساکنان باشند، عوامل کالبدی بدست آمده، نیز بر میزان رضایتمندی ساکنان از محل زندگی خود مؤثر هستند.

واژگان کلیدی: خانه‌های دوران پهلوی، ساختمان‌های بلند مسکونی، تصویر ذهنی، ارومیه

* نویسنده مسئول: E-mail: kiani@art.ac.ir

■ مقدمه

تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند، می‌تواند چشم‌انداز و نحوه نگرش و استفاده آن‌ها از محل زندگی خود را تحت تاثیر قرار دهد. از نظر رلف مکان دارای سه خصوصیت محدوده کالبدی، فعالیت‌ها و معانی می‌باشد که آن را از حالت یک فضا خارج و به یک مکان با یک تصویر ذهنی برای فرد تبدیل می‌کند (Relph, 1976). از طرفی محیط انسان فوق‌العاده متنوع، غنی و مملو از ابهامات و مجهولات است و انسان در هر زمان و هرفضا تنها بخشی از اطلاعات محیط خود را در ذهن ثبت می‌کند. این اطلاعات محدود، تصویر کامل و جامعی هرچند نادرست از محیط اطراف را به دست می‌دهد (دیلمی، ۱۳۹۰، ۱۶). لنگ رفتار فضایی مردم را تحت‌تأثیر تصاویر ذهنی آن‌ها از ساختار محیط می‌داند (لنگ، ۱۳۸۶، ۱۱۰). تصویرسازی ذهنی، به جای تاکید بر تبیین‌ها و تفسیر از رویدادها، افراد را قادر می‌سازد که صرفاً رویدادی را توصیف کنند و با چشم ذهن خود، وقوع آن‌ها را ببینند و بدین‌صورت به عواطف و هیجان‌های خود دسترسی داشته باشند. افراد همواره در زندگی در جست‌وجوی معنی هستند. شیوه مناسب معنایابی برای زندگی، تصویرسازی ذهنی است. تصویرسازی شیوه خلق و ایجاد معانی، جست‌جوی هدف‌ها و انطباق با استرس و ناراحتی‌هاست (Ronen, 2011, 148).

باتوجه به بررسی عوامل مختلف در ساختمان‌های بلند، عدم احساس امنیت در ساکنان ساختمان‌های بلند موجب نارضایتی ساکنان از زندگی می‌شود (شاهچراغی و بندرآباد، ۱۳۹۶). از آنجا که با توجه به رشد جمعیت و ساکن شدن افراد در ساختمان‌های بلند به دلیل کمبود زمین، پژوهشگران به مسائل بسیاری در رابطه با ساختمان‌های بلند پرداخته‌اند، اما همچنان نارضایتی‌هایی از زندگی در ساختمان‌های بلند دیده می‌شود. این مسئله می‌تواند ناشی از عدم تطابق تصاویر ذهنی آن‌ها از مفهوم خانه با خانه‌های آن‌ها در ساختمان‌های بلند باشد. چراکه باتوجه به گفته‌های لینچ، وجود تصویر ذهنی روشن، احساس امنیت در افراد ایجاد می‌کند (Lynch, 1960) و براساس مطالعات صورت‌گرفته، عدم حس امنیت از نقاط ضعف ساختمان‌های بلند است و نبود آن مشکلات عدیده‌ای ایجاد می‌کند (شاهچراغی و بندرآباد، ۱۳۹۶). لذا انجام پژوهش در رابطه با بررسی فضاهای مؤثر بر تصویر ذهنی ساکنان ساختمانهای بلند ضروری به نظر می‌رسد که در صورت عدم پرداختن به پژوهش‌های لازم در این زمینه، مشکلات و نارضایتی‌های فراوانی برای ساکنان به وجود می‌آید. در این راستا پرسش اصلی تحقیق این است: کدام فضاها در ایجاد تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند مسکونی در مقایسه با خانه‌های دوران پهلوی در شهر ارومیه مؤثر هستند؟ در پژوهش حاضر عوامل کالبدی متغیر مستقل و تصویر ذهنی متغیر وابسته می‌باشند.

پژوهش حاضر در ابتدا به تعریف ساختمان‌های مسکونی بلند و بررسی عوامل نارضایتی ساکنان می‌پردازد؛ از آنجا که تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند می‌تواند بر احساس آن‌ها از محیط تاثیرگذار باشد (Relph, 1976)؛ بررسی و مطالعه تصویر ذهنی و عوامل آن از ضروریات این پژوهش است. سپس به بررسی خانه‌های دوران پهلوی در شهر ارومیه و در نهایت با مقایسه ساختمان‌های بلند مسکونی و خانه‌های دوره‌های پهلوی، به تجزیه و تحلیل فضاهای مختلف پرداخته می‌شود. ارائه پرسشنامه در قالب طیف لیکرت، فضاهای مؤثر بر تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند را که امروزه نادیده گرفته شده‌اند، مشخص می‌کند.

■ پیشینه پژوهش

این بخش از پژوهش به بررسی تصویر ذهنی از نظر پژوهشگران متعدد می‌پردازد.

جدول ۱. تعریف تصویر ذهنی از دیدگاه نظریه پردازان (نگارندگان)

عوامل تصویر ذهنی	تعریف ارائه شده	سال	نام نظریه پرداز	
			انگلیسی	فارسی
روانشناختی	تصویر ذهنی با وجود محرک‌های تازه‌ای که در قالب تصاویر گذشته نمی‌گنجد، تعریف می‌شود (Kilpatrick, 1954).	۱۹۵۴	Franklin Kilpatrick	فرانکلین کیل-پاتریک
کالبدی	تصویر ذهنی حاصل جریانی دوجانبه بین ناظر و محیط او که می‌تواند در افراد متفاوت، مختلف باشد (Lynch, 1960).	۱۹۶۰	Kevin Lynch	کوین لینچ
روانشناختی	تصویر ذهنی یک بازنمایی درونی در سر یا ذهن فرد است (Horowitz, 1970).	۱۹۷۰	Mardi J. Horowitz	هوروویتز
روانشناختی	تصویر ذهنی را عامل معنا بخشیدن به مکان می‌داند (Relph, 1976).	۱۹۷۶	Edward Relph	ادوارد رلف
کالبدی و روانشناختی	تصویر ذهنی کلیت به هم پیوسته‌ای از نمادها و نشانه‌ها است (Rapoport, 1977).	۱۹۷۷	Amos Rapoport	راپاپورت
روانشناختی	تصویر ذهنی روشن در گروه داشتن مکان‌های با معنا است (Norberg schoulz, 1988).	۱۹۸۸	Christian Norberg schulz	کریستین نوربرگ شولتز
کالبدی و روانشناختی	تصویر ذهنی خاطرات و رویاها و همچنین تصاویر ناشی از خود غیرارادی و ارادی را شامل می‌شود (Hachmann & Holmes, 2004).	۲۰۰۴	Ann Hachmann & Emily Holmes	هکمن و هولمز
کالبدی و روانشناختی	یک بازنمایی ذهنی است که ممکن است یک خاطره، یک مکان و یا یک رویداد را بازنمایی کند (Sopa, 2009).	۲۰۰۹	Lusia Stopa	استوپا
روانشناختی	تجربه‌ای است که در اکثر مواقع، بسیار شبیه تجربه درک شیء، رویداد یا یک صحنه است (Ronen, 2011).	۲۰۱۱	Tammie Ronen	رونن

با توجه به مطالعات پژوهشگران، عوامل مؤثر بر تصویر ذهنی، عوامل کالبدی و روانشناختی هستند که در پژوهش به بررسی عوامل کالبدی براساس مقایسه خانه‌های دوران پهلوی و ساختمان‌های بلند امروزی پرداخته می‌شود.

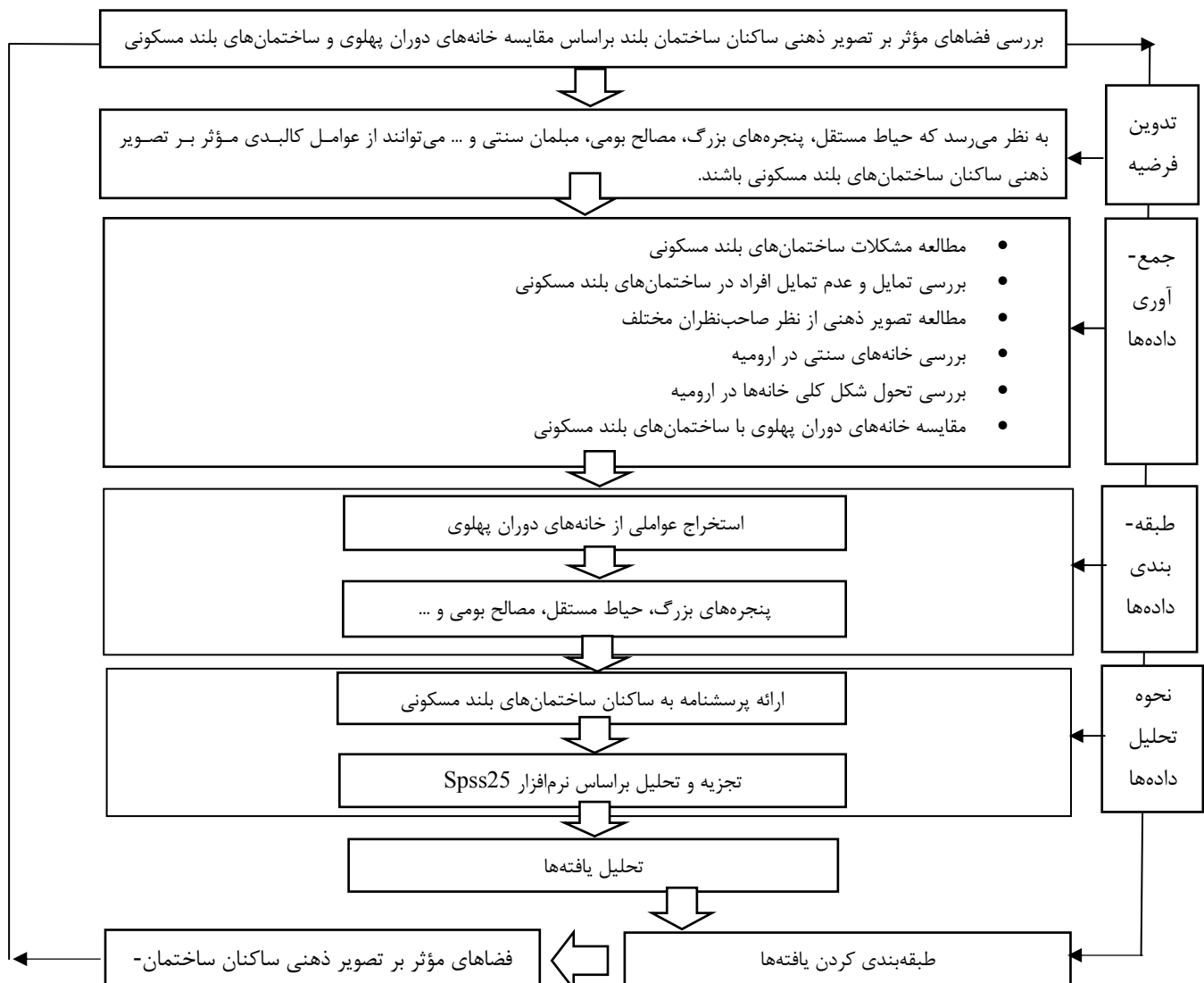
■ روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف بنیادی است؛ چراکه به دنبال شناخت خانه‌های دوران پهلوی و ساختمان‌های بلند مسکونی و فضاهایی را که می‌توانند در ایجاد تصویر ذهنی متمرثر باشند، است. بنابراین ابتدا با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به بررسی و مقایسه خانه‌های دوران پهلوی (نمونه) و ساختمان‌های بلند مسکونی در شهر ارومیه پرداخته می‌شود و فضاهای آن‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند. پس از آن، خصوصیات منحصر به فرد خانه‌های دوران پهلوی استخراج و از ساکنان ساختمان‌های بلند مسکونی در پرسشنامه‌ای در قالب طیف لیکرت پرسیده می‌شود و با رویکرد کمی اهمیت تاثیرگذاری این ویژگی‌ها بر تصویر ذهنی ساکنان سنجیده شده است. روش

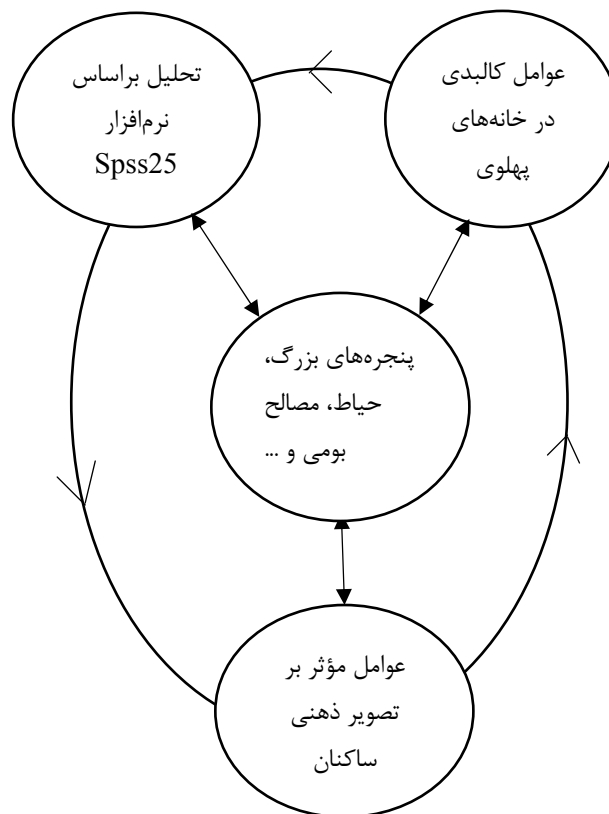
گردآوری داده‌ها، ترکیبی از مطالعات کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی و پیمایشی مبتنی بر پرسش‌نامه با سؤالات بسته است. طی فرآیند سه ماهه، پرسشنامه به روش نمونه‌گیری تصادفی در اختیار ۳۸۴ نفر از ساکنان ساختمان‌های بلند مسکونی قرار گرفت. جامعه آماری در پژوهش، تمام ساکنان ساختمان‌های مسکونی بالای ۸ طبقه می‌باشند که با توجه به این که این تعداد طبق آمار اداره مسکن و شهرسازی شهر ارومیه حدود ۱۵۰۰۰ نفر می‌باشند، جامعه نمونه از جدول مورگان ۳۷۵ نفر به دست می‌آیند. تعداد ۲۹۷ نفر از ساکنان، پرسشنامه را پر کردند که از این تعداد ۹۷ عدد از پرسشنامه‌ها به دلیل ناقص بودن کنار گذاشته شدند. بنابراین ۲۰۰ عدد از پرسشنامه‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در ادامه به خلاصه‌سازی و نام‌گذاری عوامل شناسایی شده پرسشنامه از طریق تحلیل عاملی اکتشافی^۱ و به بررسی عوامل با استفاده از آزمون بارتلت^۲ و شاخص KMO^۳ و سطح معناداری^۴ پرداخته می‌شود. لازم به ذکر است که این تجزیه و تحلیل با استفاده از نرم افزار SPSS 25^۵ صورت گرفته است.

■ ساختار و مدل پژوهش

با توجه به موارد گفته شده در روش تحقیق، ساختار پژوهش، بدین صورت ارائه می‌شود (تصاویر ۱ و ۲).

علاوه بر آن، مدل پژوهش بیان‌کننده این است که عوامل کالبدی در خانه‌های دوران پهلوی لازم است که در خانه‌های ساختمان‌های بلند نیز به کار روند. همچنین این عوامل بر تصویر ذهنی ساکنان ساختمان مؤثر اند که این تاثیرگذاری در خانه‌های دوران پهلوی نیز وجود دارد.

تصویر ۲. مدل پژوهش (نگارندگان)

■ ساختمان‌های بلند مسکونی

برنامه‌ریزان و طراحان شهری به آپارتمان‌های بلندمرتبه بیش از ۱۰ طبقه اصطلاحاً برج می‌گویند (سعیدنیا، ۱۳۸۳). از دیدگاه هندسی ساختمان‌های بلند این‌گونه تعریف می‌شوند: "ساختمان‌های منفرد مرتفع که ارتفاع آن بلندتر از قطر دایره محاطی پلان باشد، بلندمرتبه خواهند بود" (ناطق‌الهی، ۱۳۷۵). بلندی ساختمان نسبی است و بستگی به شرایطی همچون شرایط اجتماعی، تصورات فرد از محیط و ارتفاع ساختمان‌های همجوار دارد و تا حد زیادی با توجه به عرف محل تعریف می‌شود. به این صورت که در میان آسمانخراش‌های شهرهایی چون نیویورک و شیکاگو، ساختمان‌های ۴۰-۵۰ طبقه کوتاه به نظر می‌رسند، در حالی که همین بناها برای شهرهای بزرگ اروپایی جزء ساختمان‌های بلندمرتبه محسوب می‌شوند (رهنما و رزاقیان، ۱۳۹۲). در ایران ساختمان‌هایی با ارتفاع ۲۷ متر و بیشتر یا ساختمانی که تعداد طبقات آن با احتساب همکف، ۸ طبقه و بیشتر باشد یا ارتفاع بالاترین کف طبقه قابل بهره‌برداری آن، بیش از ۲۳ متر از تراز متوسط زمین باشد، ساختمان بلند نام دارند. همچنین صدور مجوز هرگونه

احداث ساختمان بلند در شهرهای کشور، صرفاً محدود به شهرهای با جمعیت بالای ۲۰۰ هزار نفر می‌باشد (ضوابط عام استقرار ساختمان‌های بلند در شهرهای ایران).

راهبرد بلندمرتبه‌سازی در ارتفاع به عنوان محصول رشد جمعیت و افزایش شهرنشینی و همچنین کمبود زمین مناسب جهت ساخت‌وساز، در دهه‌های اخیر رواج یافته است. رشد و شکل‌گیری این گونه ساختمانی با توجه به خصوصیات و ویژگی‌های این مساله، در کنار آثار مثبت آن با محدودیت‌ها و تهدیداتی نیز مواجه است (لطافت، ۱۳۹۷، ۱۸). در پژوهش حاضر، منظور از ساختمان‌های بلند مسکونی، بنا به ضوابط عام استقرار ساختمان‌های بلند در شهرهای ایران، ساختمان‌های دارای ۸ طبقه و بیشتر می‌باشند.

■ تمایل به اسکان در ساختمان‌های بلند و بررسی عوامل نارضایتی ساکنان

برخی از مشکلات ایجاد شده توسط تراکم‌سازی از قبیل آلودگی هوا، آلودگی صوتی، کمبود نور خورشید، کمبود فضای باز برای اوقات فراغت، ازدحام بیش از حد، راه‌بندان، تخریب چشم‌اندازهای شهری و تغییر در محیط زندگی می‌باشند که تحت سه عنوان اصلی مشکلات محیطی، مشکلات شرایط زندگی و ترافیک، طبقه‌بندی می‌شوند. تحقیقات نشان می‌دهند که زندگی در ساختمان‌های بلندمرتبه از چند لحاظ با ارزش است، از قبیل دیدها و مناظر زیبا و دل‌انگیز، احساس منحصر به فرد بودن در ارتفاع (Harber, 1977)، محرمیت و سکوت و اعتبار و جایگاه (Benson, Hansen & etc 1998). اما این اطلاعات نتیجه نهایی و قطعی نیستند، زیرا که افراد دیگری هم وجود داشتند که نارضایتی خود را از زندگی در این نوع ساختمان‌ها به دلایلی همچون خرابگری و آسیب به ساختمان، فقدان محرمیت، احساس منزوی بودن و تنهایی گزارش دادند (Conway & Adams, 1977; Helleman & Wassenberg, 2004).

رضایتمندی از محیط مسکونی در واقع نشان‌دهنده ادراک فرد از محیط و رابطه‌ی میان این دو است. در واقع میزان رضایت فرد از محیط، نشان‌دهنده تعامل میان ویژگی‌های ذهنی و عینی فرد و محیط است (Canter, 1983). رضایتمندی مسکونی یک هدف ضروری است و بستگی به آرمان‌ها و تمرکزهای مردم دارد که جهت ارزیابی ادراکات و احساسات ساکنان به کار می‌رود. رضایتمندی بالا هنگامی صورت می‌گیرد که محیط اطراف، نیازها و خواسته‌های افراد را تامین کند. بنابراین روند عملیاتی، ارزیابی رضایتمندی سکونتی شامل جنبه‌های متفاوت خانه و محیط اطراف آن می‌شود. پژوهش درباره رضایتمندی مسکونی اغلب در زمینه شاخص‌های کیفیت محیطی درک شده در ترکیب با سوابق ذهنی به کار گرفته می‌شوند (Ha and Weber, 1989).

عوامل بسیاری در جهت شکل‌گیری ساختمان‌های بلندمرتبه تاثیرگذار هستند که مسئله کمبود مسکن، دلایل اقتصادی، پیشرفت تکنولوژی و ظهور شهرسازی جدید چهار دلیل عمده در این راستا می‌باشند (بمانیان، ۱۳۷۷). علاوه بر ترس‌های ساکنان از ساختمان‌های مسکونی بلند، کمبود روابط اجتماعی بین آن‌ها، عدم مشارکت و استفاده از فضاهای سبز جمعی، تراکم ساختمانی بیش از حد، دسترسی نامناسب به خدمات عمومی، انقطاع دید به وسیله ساختمان‌های بلند و ناهماهنگی با بافت اطراف از نقاط ضعف مجتمع‌های مسکونی بلندمرتبه به حساب می‌آیند (شاهچراغی و بندرآباد، ۱۳۹۶، ۳۴۶). عواملی که در وهله اول در رابطه با ساختمان‌های بلند مسکونی ظاهر می‌شوند، چهار عامل سلامت روانی، جمعیت ساکن در ساختمان‌های بلند، برخورد اجتماعی، ایمنی و جنایت است که

پژوهشگران عوامل فوق را مورد بررسی قرار داده و تمهیداتی جهت رضایت بیشتر ساکنان ارائه داده‌اند (Kalantari & Shepley, 2020, 11).

افراد ساکن در خانه‌های سنتی علاقه بیشتری به خانه‌ی خود نسبت به ساکنین مجتمع‌های مسکونی جدید دارند (حیدری و همکاران، ۱۳۹۳، ۸۵). چراکه مفاهیم تاثیرگذار بر شکل‌گیری احساس رضایت از خانه از جمله جلوه بیرونی خانه، رضایت از همسایگی، کیفیت و خوشنامی محله، کیفیات آسایشی و دوام کالبدی خانه و مالکیت (سعادت، ۱۳۹۶) در اکثر مسکن‌های بلندمرتبه دیده نمی‌شوند. از این رو مسکن بلندمرتبه فرصت‌ها و تهدیدهایی را فراهم می‌سازد که تمایل یا عدم تمایل به اسکان در ساختمان‌های بلند را فراهم می‌سازد. در جدول ۲ دلایل رضایت و نارضایتی ساکنان مردم در ساختمان بلند بیان می‌شود.

جدول ۲. تمایل به اسکان در ساختمان های بلند

(Harber, 1977; Benson, Hansen & etc 1998; Conway & Adams, 1977; Helleman & Wassenberg, 2004)

تمایل به اسکان در ساختمان بلند	
دلایل رضایت ساکنان مردم در ساختمان بلند	دلایل نارضایتی ساکنان مردم در ساختمان بلند
دیدها و مناظر زیبا	احساس منزوی بودن و تنهایی و افزایش جرم
احساس منحصر بودن در ارتفاع	فقدان حریمیت
محریمیت و سکوت	احساس ترس ساکنان
اعتبار و جایگاه	تراکم ساختمانی بیش از حد
-	دسترسی نامناسب به خدمات عمومی
-	کمبود روابط اجتماعی
-	عدم مشارکت و استفاده از فضاهای سبز جمعی
-	تراکم ساختمانی بیش از حد
-	دسترسی نامناسب به خدمات عمومی
-	انقطاع دید به وسیله ساختمان‌های بلند
-	ناهماهنگی با بافت اطراف
موارد دلایل نارضایتی ساکنان در ساختمان‌های بلند، عدم احساس امنیت در آن‌ها به وجود می‌آورد.	

باتوجه به عوامل بررسی شده توسط پژوهشگران، عدم احساس امنیت ساختمان‌های بلند از مشکلات بارز زندگی ساکنان در ساختمان‌های بلند مسکونی است (شاهچراغی و بندرآباد، ۱۳۹۶). از آنجا که تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند می‌تواند بر احساس آن‌ها از محیط تاثیرگذار باشد (Relph, 1976)؛ بررسی و مطالعه تصویر ذهنی و عوامل آن از ضروریات این پژوهش می‌باشد.

تصویر ذهنی

در مجموع، در رشته روانشناسی، مطالعه تصویر ذهنی تاریخچه نسبتاً پرفراز و نشیبی دارد. مطالعه‌ی پایویو^۶ که در طول ۳۰ تا ۴۰ سال در زمینه یادگیری و حافظه انجام می‌گرفت، انگیزه لازم را برای بررسی آزمایشی و نظام‌دار تصویرسازی ذهنی فراهم نمود. یک مناقشه عمده در مورد بهترین روش فهم ماهیت بنیادین نظام تصویرسازی ذهنی و همچنین، این امر که آیا تصویرسازی ذهنی باید محصول یک نظام قیاسی و یا یک نظام گزاره‌ای تلقی شود، مطرح است. مطابق دیدگاه قیاسی، تصویرها به شکل عمده به عنوان دریافت‌های ادراکی ذهنی‌ای تلقی می‌شوند که می‌توانند تغییر کنند. دیدگاه گزاره‌ای مقابل که به شدت مورد حمایت پایویو قرار گرفته، شامل تصویرهایی است که نظام گزاره‌ای بازنمایی نامیده می‌شوند و در آن دانش به عنوان مجموعه‌ای از گزاره‌هایی که به هیچ یک از ابعاد حسی ارتباطی ندارد، بازنمایی می‌شوند. الگوی محاسبه‌ای کاسلین در مورد تصویرسازی ذهنی که در ابتدا به شکل عمده در حوزه نظام قیاسی قرار داشت، نشان می‌دهد چگونه دانش گزاره‌ای می‌تواند با بازنمایی‌های قیاسی یکپارچه شود. وی معتقد است دو نوع اطلاعات در مورد اشیاء ذخیره می‌شود. نوع اول به شکل پرونده تصویر است که اطلاعات پایه‌ای مربوط به خصوصیات تصویر را ذخیره می‌کند و نوع دوم، به شکل پرونده گزاره‌هایی هستند که اطلاعات مربوط به ویژگی‌های یک موضوع را شامل می‌شوند (Paivio, 1969, 206).

از نظر تاریخی تصویرسازی ذهنی به عنوان یک روش در برخی از مکاتب روان‌شناسی مورد استفاده قرار گرفته است. جروم سینگر در کتاب خود با عنوان تصویرسازی ذهنی در روان‌شناسی، سنخ‌شناسی مفیدی را ارائه می‌کند که در آن روش‌ها به دو دسته عمده تقسیم‌بندی می‌شوند. در دسته‌بندی وی، یک دسته از روش‌ها بر تصویرسازی ذهنی روایتی و آزمایشی تأکید دارند و دسته دیگر بر تفکر منطقی و رویکردهای شناختی. دسته‌بندی اول که شامل فرآیندهای فرویدی و یونگی می‌شود، به شدت به تصویرسازی ذهنی وابسته است و اغلب به صورت تصاویر خیالی و رویاها در نظر گرفته می‌شوند. روش دوم به شکل آشکار، تأکید کمتری بر تصویرسازی نموده است (Singer, 2006, 93). جدول ۳ تصویر ذهنی در تاریخ را براساس مطالعات پایویو و سینگر نشان می‌دهد.

جدول ۳. بررسی تصویر ذهنی در تاریخ (نگارندگان)

مؤلفه‌ها	تصویر ذهنی در تاریخ	نظریه پردازان
شباهت تصویرهای دیداری و ادراک دیداری	نظام قیاسی	(Paivio, 1969) مطالعات پایویو
بدون ارتباط به هیچ یک از ابعاد حسی	نظام گزاره‌ای	
فرآیندهای فرویدی و یونگی و به شدت وابسته به تصویرسازی ذهنی	روایتی و آزمایشی	(Singer 2006) مطالعات جروم سینگر
تأکید کمتر بر تصویرسازی	تفکر منطقی و رویکردهای شناختی	

■ سیر تحول شکل کلی خانه‌ها در ارومیه

معماری خانه‌های سنتی ایرانی دارای سه مؤلفه‌ی اصلی اعم از مؤلفه‌های کالبدی، اجتماعی و فرهنگی است. عوامل هویت‌ساز کالبدی شامل آسایش محیطی، اندازه، پیکره و سیما، سازمان فضایی، روابط و چیدمان فضا، زیبایی-شناسی، سازه و عوامل هویت‌ساز اجتماعی شامل ایمنی و راحتی، خاطره‌انگیزی، همبستگی اجتماعی، انطباق با زمینه، حس تعلق به مکان و عوامل هویت‌ساز فرهنگی شامل نمادها و نشانه‌ها، اعتقادات مذهبی و هویت فردی و اجتماعی هستند (آهوپی و دیگران، ۱۴۰۰). تداوم معماری با بهره‌مندی از تجارب و سنت‌های معماری بومی و رشد و تعالی آن‌ها در زمینه‌های فنی و سپس به‌کارگیری یافته‌ها در معماری معاصر، همواره مورد ستایش صاحب‌نظران معماری بوده است که نه با مشابه‌سازی بلکه با طی روندی تکاملی و ابداع شیوه‌های خاص در هر دوره محقق شده است. همچنین گرایش عمومی معاصر در ساخت‌وساز که از مهمترین آن‌ها تمایل به بلندمرتبه‌سازی است، از دیگر موارد مربوط به شرایط کنونی احداث ساختمان است که تاثیرگذاری بالایی در نما و اجزای آن دارد (پورجواداصل و بیٹی، ۱۴۰۱).

در خانه‌های سنتی، الگوی کلی خانه‌ها، به صورت دو طرفه (بخش شمالی مسکونی و بخش جنوبی خدماتی شامل انبارها، مطبخ، توالی) است. به مرور زمان و تغییر در شیوه زندگی که به تدریج مصرف‌گرایی، جایگزین تولید در خانه می‌گردد، تعداد انبارها کاهش یافته و از مساحت بخش جنوبی کاسته می‌شود تا جایی که تنها سرویس-بهداشتی در گوشه حیاط باقی می‌ماند. در دوره متاخر که سیستم لوله‌کشی آب، وارد خانه‌ها می‌گردد، توالی نیز از حیاط به داخل خانه منتقل شده که در نتیجه، هندسه بنا به یک طرفه تبدیل می‌گردد. همچنین به عرض بخش مسکونی به مرور زمان اضافه می‌شود. در دوره اولیه معاصر، حیاط خلوت در بخش شمالی بنا اضافه می‌گردد. همه این تغییرات با کاهش فضای باز و حیاط در خانه صورت می‌گیرد؛ به‌طوری‌که در خانه‌های امروزی خصوصاً در نمونه‌های آپارتمانی، حیاط کاملاً حذف می‌شود (یزدانفر و دیگران، ۱۳۹۵، ۱۴۱).

جدول ۴. سیر تحول شکل کلی خانه‌ها در ارومیه (یزدانفر و دیگران، ۱۳۹۵)

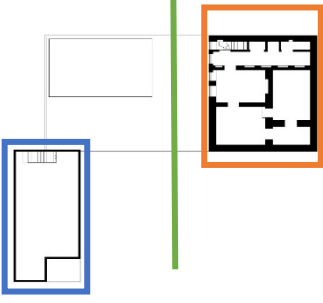

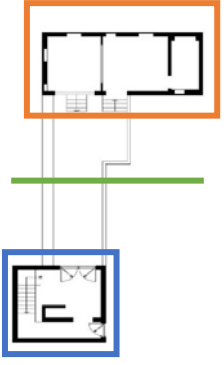
معاصر		سنتی معاصر			سنتی
امروزی	اولیه	دوره ج	دوره ب	دوره الف	الگوی بومی

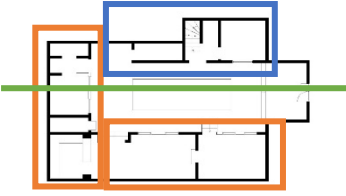

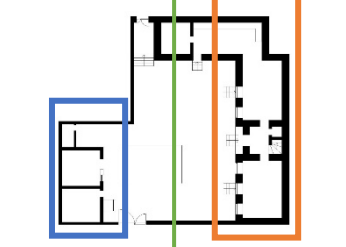
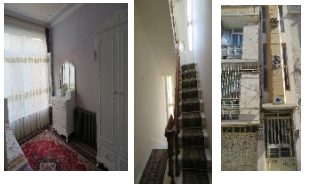

تحلیل یافته‌ها

در این بخش تعدادی از خانه‌های مربوط به دوران پهلوی اول و دوم (خانه‌های اسدالله‌زاده، نشاط، رزق‌ده، تیمورزاده و شفیع‌پور) در ارومیه بازدید و برداشت و ویژگی‌های آن‌ها با خانه‌های ساختمان‌های بلند مسکونی ارومیه (ساختمان‌های الهیه، گلستان، پزشکان، گلشهر و ولیعصر) مقایسه شده‌اند. علاوه‌برآن، اهمیت تاثیرگذاری این ویژگی‌ها بر تصویر ذهنی ساکنان سنجیده شده است.

خانه‌های قدیمی شهر ارومیه از دوران اوایل پهلوی اول تا پهلوی دوم به چندین دلیل جهت مقایسه با خانه‌های ساختمان‌های بلند مسکونی انتخاب شده‌اند. دلیل اول این‌که، تغییر پلان و جانمایی‌ها در طی این دوران محسوس است. دلیل دوم این‌که خانه‌های این دوران اغلب تعداد طبقات کمتری دارند (دو یا سه طبقه). دلیل سوم این‌که این خانه‌ها بزرگ هستند و فضاهای بیشتری را در خود جای می‌دهند. خانه‌های ساختمان‌های بلند از مناطق ۱ و ۳ و ۵ به روش نمونه‌گیری تصادفی (از هر ساختمان بلند مسکونی به دلیل شباهت فضاهای داخلی خانه‌ها، یک واحد مسکونی انتخاب شده است) انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند که این مناطق غالب ساختمان‌های بلند شهر ارومیه را در بر می‌گیرند. با توجه به این‌که عوامل کالبدی خانه‌های دوران پهلوی در خانه‌های ساختمان‌های بلند دیده نمی‌شود، برداشت و مقایسه این دو نوع از خانه‌ها می‌تواند عوامل حاصله را در ذهن طراح ساختمان‌های بلند مسکونی مهم‌تر نشان دهد. در ادامه، پلان و تصاویر خانه‌های دوران پهلوی و خانه‌های ساختمان‌های بلند امروزی بررسی می‌شوند.

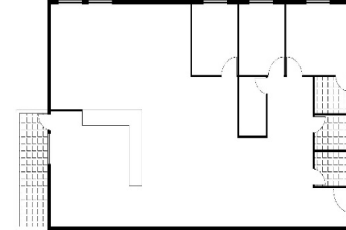
جدول ۵. تحلیل خانه‌های دوران پهلوی (نگارندگان)

ویژگی‌ها	تصاویر	پلان	طبقات	خانه
تفکیک فضاهای مسکونی و خدماتی تزئینات درنا پنجره‌های عمودی بزرگ طاقچه پنجره‌های درونی مبلمان سنتی حیاط بزرگ			زیرزمین همکف اول	خانه اسدالله زاده (پهلوی اول)
تفکیک فضاهای مسکونی و خدماتی نمای خشتی پله‌های کم‌عرض پنجره‌های بزرگ مبلمان سنتی حیاط بزرگ طاقچه			زیرزمین همکف اول	خانه نشاط (پهلوی اول)

<p>تفکیک فضاهای مسکونی و خدماتی حیاط بزرگ مرکزی مصالح بومی سازه طاقچه نمای آجری پنجره‌های عمودی بزرگ</p>	 <p>تصویر ۸. تصاویر داخلی و خارجی خانه رزقده (نگارندگان)</p>	 <p>تصویر ۷. پلان خانه رزقده (نگارندگان)</p>	<p>زیرزمین همکف اول</p>	<p>خانه رزقده (اواخر پهلوی اول)</p>
<p>تفکیک فضاهای مسکونی و خدماتی حیاط بزرگ مرکزی مصالح بومی سازه پنجره‌های درونی نمای آجری پنجره‌های عمودی</p>	 <p>تصویر ۱۰. تصاویر داخلی و خارجی خانه تیمورزاده (نگارندگان)</p>	 <p>تصویر ۹. پلان خانه تیمورزاده (نگارندگان)</p>	<p>زیرزمین همکف</p>	<p>خانه تیمورزاده (اواخر پهلوی اول)</p>
<p>بخش مسکونی و خدماتی در ادغام با همدیگر نمای سنگی پنجره‌های بزرگ حیاط در پشت ساختمان</p>	 <p>تصویر ۱۲. تصاویر داخلی و خارجی خانه شفیق‌پور (نگارندگان)</p>	 <p>تصویر ۱۱. پلان خانه شفیق‌پور (نگارندگان)</p>	<p>همکف اول دوم</p>	<p>خانه‌ی شفیق‌پور (پهلوی دوم)</p>

همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، تمامی خانه‌ها زیرزمین دارند که اکثراً دارای سقف چوبی هستند. از طرفی در اوایل پهلوی اول، بخش مسکونی و خدماتی از هم جدا بودند و در بین آن‌ها یک حیاط بزرگ وجود داشت. از طرفی تعداد انبارها نیز در دوران پهلوی دوم نسبت به دوران پهلوی اول کاسته شده است. نمای بنا با مصالح آجری و طرح‌های مختلف و دارای پنجره‌های عمودی بزرگ از ویژگی‌های بارز این خانه‌ها می‌باشد. پنجره درونی فضاهای مختلف، جهت ارتباط اعضای خانواده با هم و طاقچه در جاهای مختلف دیده می‌شود.

جدول ۶. تحلیل ساختمان‌های بلند مسکونی (نگارندگان)

ویژگی‌ها	تصاویر	نمونه پلان فضای داخلی	طبقات	ساختمان
<p>حداقل متراژ ۷۵ مترمربع و حداکثر ۱۵۰ مترمربع زمین بازی کودکان دو یا سه واحد در یک طبقه</p>	 <p>تصویر ۱۴. تصاویر مجتمع الهیه (نگارندگان)</p>	 <p>تصویر ۱۳. پلان واحد سه خوابه از مجتمع الهیه (نگارندگان)</p>	<p>۱۲ طبقه</p>	<p>الهیه</p>

<p>حداقل مترمربع و حداکثر ۱۴۰ مترمربع زمین بازی کودکان ۸ واحد در یک طبقه راهروهای بزرگ به سمت وید مرکزی بزرگ چشم‌انداز زیبا</p>	 <p>تصویر ۱۶. تصاویر مجتمع گلستان (نگارندگان)</p>	 <p>تصویر ۱۵. پلان واحد سه خوابه از مجتمع گلستان (نگارندگان)</p>	<p>گلستان ۱۶ طبقه</p>	
<p>حداقل مترمربع و حداکثر ۹۰ مترمربع چهار یا پنج واحد در یک طبقه</p>	 <p>تصویر ۱۸. تصاویر مجتمع گلشهر (نگارندگان)</p>	 <p>تصویر ۱۷. پلان واحد دو خوابه از مجتمع گلشهر (نگارندگان)</p>	<p>گلشهر ۱۶ طبقه</p>	
<p>حداقل مترمربع و حداکثر ۱۳۰ مترمربع دو واحد در یک طبقه</p>	 <p>تصویر ۲۰. تصاویر مجتمع پزشکان (نگارندگان)</p>	 <p>تصویر ۱۹. پلان واحد سه خوابه از مجتمع پزشکان (نگارندگان)</p>	<p>پزشکان ۱۴ طبقه</p>	
<p>حداقل مترمربع و حداکثر ۹۰ مترمربع چهار یا پنج واحد در یک طبقه</p>	 <p>تصویر ۲۲. تصاویر مجتمع ولیعصر (نگارندگان)</p>	 <p>تصویر ۲۱. پلان واحد دو خوابه از مجتمع ولیعصر (نگارندگان)</p>	<p>ولیعصر ۱۴ طبقه</p>	

همان‌طور که بررسی خانه‌های ساختمان‌های مسکونی بلند در شهر ارومیه نشان می‌دهد، تمامی بخش‌های مسکونی و خدماتی به یک واحد محدود شده‌اند. از طرفی حیاط و زیرزمین حذف و یا به صورت عمومی در اختیار همگان

قرار دارند. ارتباط بین فضاها کم و خانه‌ها در ارتفاع قرار دارند. همچنین اکثر خانه‌ها، متراژ کمتری دارند و تمامی فضاهای داخلی خانه ارتباط تنگاتنگی با هم دارند. جدول ۷ ویژگی‌های کلی خانه‌های دوران پهلوی و خانه‌های ساختمان‌های بلند مسکونی را بیان می‌کند.

جدول ۷. مقایسه‌ی خانه‌های دوران پهلوی و خانه‌های ساختمان‌های بلند مسکونی (نگارندگان)

خانه‌های سنتی	خانه‌های ساختمان‌های بلند مسکونی
حداکثر سه طبقه	حداقل ۸ طبقه
حیاط نسبتاً بزرگ	حیاط به صورت عمومی در اختیار همگان
وجود زیرزمین و انجام فعالیت‌های بومی	حذف زیرزمین و در صورت وجود تبدیل به پارکینگ
نمای آجری دارای طرح‌های ایرانی	نمای سنگی و کامپوزیت و آجری
در اختیار بودن تمامی فضاها (زیرزمین، حیاط، پشت‌بام و ...)	عدم دسترسی راحت به تمامی فضاهای عمومی از جمله پشت‌بام
پنجره‌های بزرگ و سرتاسری	پنجره‌ها دارای OKB حداقل ۱۱۰ سانتی‌متر به دلیل قرار گرفتن در ارتفاع
پرکاربرد بودن طاقچه تورفته در دیوار	وجود کم‌دیواری با درب در اتاق‌ها
استفاده از مبلمان سنتی مثل صندوقچه	مبلمان مدرن و ساده
ارتباط فضاهای داخلی با پنجره‌های رابط	عدم ارتباط مستقیم فضاهای داخلی با همدیگر
استفاده از مصالح بومی و طبیعی (سقف‌های چوبی)	ساختمان‌ها اکثراً بتنی و فولادی
ارتباط طبقات مختلف با راه‌پله	ارتباط طبقات مختلف با راه‌پله و آسانسور

با توجه به ویژگی‌های خانه‌های دوران پهلوی و مقایسه‌ی آن‌ها با خانه‌های ساختمان‌های بلند مسکونی، مشخص شد که تعدادی از ویژگی‌های خانه‌های دوران پهلوی می‌توانند در طراحی کالبد ساختمان‌های بلند مسکونی لحاظ شوند که عبارتند از: وجود حیاط در اختیار هر واحد، استفاده از آجر در نمای ساختمان، در دسترس بودن فضاهای مختلف، پنجره‌های بزرگ و سرتاسری، استفاده از معماری فضاهای داخلی خانه‌های سنتی، استفاده از مبلمان سنتی، ارتباط فضاهای داخلی با همدیگر، استفاده از مصالح بومی و وجود زیرزمین.

در ادامه، پرسشنامه‌ای در قالب طیف لیکرت طراحی شد و اهمیت این موارد بر تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. ساکنان ساختمان‌های بلند، به مواردی که بیشتر بر ذهن آن‌ها تاثیرگذار هستند و می‌توانند حس رضایت را در آن‌ها جلب کنند، امتیاز بالایی دادند.

■ آمار جمعیت‌شناختی

در جدول ۸، به آمار جمعیتی پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه پرداخته می‌شود.

جدول ۸. توزیع فراوانی و درصد ویژگی های جمعیت شناختی شرکت کنندگان (نگارندگان)

درصد	فراوانی	شاخص	
		زن	مرد
۳۱/۱	۱۴	زن	مرد
۶۸/۹	۳۱	مرد	زن
۲۶/۶	۱۲	۴۰-۳۱	سن
۳۹/۹	۱۸	۵۰-۴۱	
۱۷/۶	۸	۶۰-۵۱	
۱۳/۲	۶	۷۰-۶۱	
۲/۲	۱	۸۰-۷۱	

جدول نشان می‌دهد که ۳۱/۱ درصد از ساکنان، زن و ۶۸/۹ درصد از آنها مرد هستند.

■ آمار استنباطی

گام اول: بررسی و شناسایی عوامل کالبدی مؤثر بر تصویر ذهنی ساکنان با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی

برای بررسی و شناسایی عوامل کالبدی مؤثر بر تصویر ذهنی ساکنان با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی به شناسایی و اکتشاف عامل‌های تحقیق پرداخته می‌شود که در ادامه به طور مبسوط اشاره شده است (جدول ۹).

جدول ۹. آزمون بارتلت و KMO (نگارندگان)

مجموعه مورد تحلیل	مقدار KMO	مقدار بارتلت	سطح معنی داری
عوامل کالبدی مؤثر بر تصویر ذهنی ساکنان	۰/۷۶۶	۱۸۴/۱۵	۰/۰۰۱

مقادیر بیشتر از ۰/۷ برای KMO، دلالت بر امکان پذیر بودن انجام تحلیل عاملی بوده و می‌توان داده‌ها را به یک سری عامل‌های پنهان تقلیل داد (حبیب پورگتایی و صفری‌شالی، ۱۳۸۸). همان‌طور که آزمون کفایت نمونه KMO با مقدار ۰/۷۶۶ نشان می‌دهد که این مقدار بالاتر از ۰/۷ است. بنابراین انجام تحلیل عاملی برای این داده‌ها امکان‌پذیر است.

همچنین نتیجه آزمون بارتلت در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۵ معنی‌دار است و نشان می‌دهد که ماتریس همبستگی بین گویه‌ها همانی و واحد نیست. به عبارت دیگر، بین گویه‌های داخل هر عامل، همبستگی بالایی وجود دارد و بین گویه‌های یک عامل با عامل دیگر هیچگونه همبستگی وجود ندارد (حبیب پورگتایی و صفری‌شالی، ۱۳۸۸). از این رو تحلیل عاملی برای کشف ساختار جدید از داده‌ها (ساختار عاملی) مناسب است.

گام دوم: شناخت سهم مجموعه عامل‌ها در تبیین واریانس هر گویه (جدول اشتراکات)

ستون اولیه جدول اشتراکات، نشان‌دهنده کل واریانس برای هر گویه قبل از استخراج عامل‌ها است که این مقدار برای همه ۱ است. ستون استخراج نشان‌دهنده مقداری از واریانس هر متغیر می‌باشد که مجموعه‌ی عوامل مورد نظر توانسته‌اند آن را تبیین کنند. مقدار این واریانس بین ۰ تا ۱ نوسان دارد. هرچه مقادیر به عدد ۱ نزدیک باشد،

عامل‌های استخراج شده متغیرها را بهتر نشان می‌دهند (حبیب‌پورگتایی صفری‌شالی، ۱۳۸۸). جدول ۱۰، جدول اشتراکات پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۱۰. جدول اشتراکات (نگارندگان)

استخراج	اولیه	شماره سوال
۱.۰۰۰	۰/۷۲۱	حیات در اختیار هر واحد
۱.۰۰۰	۰/۷۱۴	آجر در نمای ساختمان
۱.۰۰۰	۰/۷۱۱	در دسترس بودن فضاها
۱.۰۰۰	۰/۷۰۷	پنجره‌های بزرگ و سرتاسری
۱.۰۰۰	۰/۷۶۷	معماری ایرانی
۱.۰۰۰	۰/۶۳۶	ایمنی فنی
۱.۰۰۰	۰/۷۳۱	میلان سنتی
۱.۰۰۰	۰/۶۶۲	ارتباط فضاها داخلی
۱.۰۰۰	۰/۷۲۱	مصالح بومی
۱.۰۰۰	۰/۶۸۷	وجود زیرزمین

گام سوم: مقدار کل واریانس تبیین شده

جدول ۱۱ که به جدول کل واریانس تبیین شده مشهور است، نشان می‌دهد که متغیرهای موجود، قابل تبدیل به عامل‌ها هستند و این عامل‌ها چند درصد از واریانس مورد نظر را تبیین و پوشش می‌دهند و این مورد نشان‌دهنده روایی سوالات نیز می‌باشد (شاه‌محمدی، ۱۳۹۱). نتایج تحلیل بر روی سوالات مبتنی بر جدول واریانس کل تبیین شده، تعداد ۱۰ عامل اصلی را استخراج کرده است که این ۱۰ عامل بیش از ۷۲ درصد از واریانس عوامل کالبدی مؤثر بر تصویر ذهنی در ساکنان ساختمان‌های بلند مسکونی را تبیین می‌کند. برای دسته‌بندی عوامل و تعیین عوامل کالبدی مؤثر بر تصویر ذهنی ساکنان از روش تحلیل عامل اکتشافی استفاده شده است که هدف از آن، ایجاد ساختار یا الگویی کلی میان متغیرهاست. در تحلیل عامل اکتشافی، محقق سعی می‌کند از بارهای عاملی برای تشخیص متغیرهای اصلی استفاده کند. در خصوص تشخیص هر عامل، ضریب همبستگی بالاتر از ۴۰ درصد و نتایج آزمون ماتریس چرخش یافته ملاک تصمیم‌گیری قرار گرفته است. نتایج آزمون نشان می‌دهد که مسائل بررسی شده را می‌توان در ده عامل گنجانده (جدول ۱۱).

جدول ۱۱. واریانس کل تبیین شده (نگارندگان)

مقادیر ویژه اولیه			
جزء	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی
حیات در اختیار هر واحد	۲۴/۳۵۳	۴۱/۹۸۸	۴۱/۹۸۸
آجر در نمای ساختمان	۳/۸۹۶	۶/۷۱۷	۴۸/۷۰۵
در دسترس بودن فضاها	۲/۲۶۸	۳/۹۱۱	۵۲/۶۱۶
پنجره‌های بزرگ و سرتاسری	۱/۹۷۳	۳/۴۰۱	۵۶/۰۱۷

مقادیر ویژه اولیه			
درصد تجمعی	درصد واریانس	کل	جزء
۵۸/۸۹۵	۲/۸۷۹	۱/۶۷۰	معماری ایرانی
۶۱/۷۶۶	۲/۸۷۰	۱/۶۵	ایمنی فنی
۶۴/۵۲۶	۲/۷۶۰	۱/۶۰	مبلمان سنتی
۶۷/۲۲۷	۲/۷۰۱	۱/۵۸	ارتباط فضاهای داخلی
۶۹/۸۵	۲/۶۳۲	۱/۵۵	مصالح بومی
۷۲/۴۰۲	۲/۵۴۳	۱/۵۰	وجود زیرزمین

سؤالات این ده عامل در پرسشنامه‌ای در قالب طیف لیکرت از ساکنان پرسیده شد. جدول ۱۲ میزان اهمیت هر کدام از این عوامل را بر تصویر ذهنی نشان می‌دهد.

جدول ۱۲. توزیع فراوانی و درصد اهمیت عوامل کالبدی حذف‌شده در خانه‌های ساختمان‌های بلند (نگارندگان)

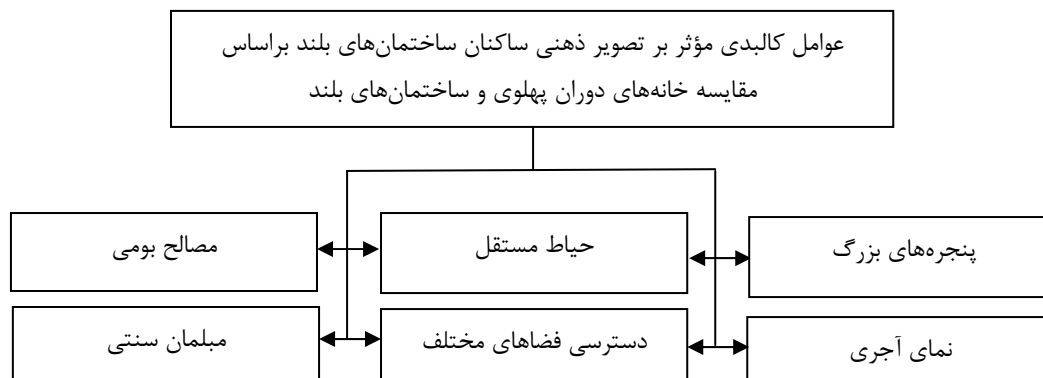
سؤالات		خیلی زیاد		زیاد		متوسط		کم		خیلی کم	
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
حیاط در اختیار هر واحد		۶۵/۵	۶۹	۳۴/۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
آجر در نمای ساختمان		۴۴	۷۲	۳۶	۲۶	۱۳	۹	۴/۵	۵	۲/۵	۸۸
در دسترس بودن فضاها		۵۰	۵۶	۲۸	۲۳	۱۱/۵	۲۱	۱۰/۵	۰	۰	۱۰۰
پنجره‌های بزرگ و سرتاسری		۸۷	۲۶	۱۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۷۴
معماری ایرانی		۱۸	۲۲	۱۱	۳	۱/۵	۹۸	۴۹	۴۱	۲۰/۵	۳۶
مبلمان سنتی		۴۱	۸۹	۴۴/۵	۶	۳	۱۶	۸	۷	۳/۵	۸۲
ارتباط فضاهای داخلی		۱۳	۱۴	۷	۰	۰	۳۴	۱۷	۱۲۶	۸/۵	۲۶
مصالح بومی		۵۶/۵	۶۳	۳۱/۵	۰	۰	۲۱	۱۰/۵	۳	۱/۵	۱۱۳
وجود زیرزمین		۰	۱۴	۷	۳۴	۱۷	۲۶	۱۳	۱۲۶	۸.۵	۰

جدول ۱۲ نشان می‌دهد که عوامل پنجره‌های بزرگ و سرتاسری، وجود حیاط در اختیار هر واحد و استفاده از مصالح بومی در الویت اول تا سوم و سایر عوامل در الویت‌های بعدی قرار دارند. بنابراین، ساکنان ساختمان‌های بلند مسکونی باور دارند که وجود پنجره‌های بزرگ و سرتاسری با میزان OKB کمتر، وجود حیاط مستقل، استفاده از

مصالح بومی، در دسترس بودن فضاهای مختلف ساختمان و پس از آن نمای آجری و استفاده از مبلمان سنتی می-توانند در تصویر ذهنی آن‌ها تاثیر گذار باشند.

نتیجه‌گیری

پژوهش انجام‌شده، به بررسی و مقایسه خانه‌های دوران پهلوی و ساختمان‌های بلند مسکونی در شهر ارومیه می-پردازد و فضاهای آن‌ها را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. در این راستا، تعدادی از خانه‌های مربوط به دوران پهلوی اول و دوم (خانه‌های اسدالله‌زاده، نشاط، رزق‌ده، تیمورزاده و شفیع‌پور) در ارومیه بازدید و برداشت و ویژگی-های آن‌ها با خانه‌های ساختمان‌های بلند مسکونی ارومیه (ساختمان‌های الهیه، گلستان، پزشکان، گلشهر و ولیعصر) مقایسه شده‌اند. با توجه به ویژگی‌های خانه‌های دوران پهلوی و مقایسه‌ی آن‌ها با خانه‌های ساختمان‌های بلند امروزی، مشخص شد که تعدادی از ویژگی‌های خانه‌های دوران پهلوی می‌توانند در طراحی کالبد ساختمان‌های بلند مسکونی لحاظ شوند که عبارتند از: وجود حیاط در اختیار هر واحد، استفاده از آجر در نمای ساختمان، در دسترس بودن فضاهای مختلف، پنجره‌های بزرگ و سرتاسری، استفاده از معماری فضاهای داخلی خانه‌های سنتی، استفاده از مبلمان سنتی، ارتباط فضاهای داخلی با همدیگر، استفاده از مصالح بومی و وجود زیرزمین. داده‌های حاصل از پرسشنامه توسط نرم‌افزار Spss25 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و اهمیت تاثیرگذاری این عوامل به دست آمده، بر تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند مسکونی سنجیده شد. در این راستا، با توجه به سؤال اصلی پژوهش، نتایج حاصل از مقایسه نشان دادند که وجود پنجره‌های بزرگ و سرتاسری با میزان OKB کمتر، وجود حیاط مستقل، استفاده از مصالح بومی، در دسترس بودن فضاهای مختلف ساختمان و پس از آن نمای آجری و استفاده از مبلمان سنتی در تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند مسکونی تاثیرگذار هستند که این موارد در خانه‌های ساختمان‌های بلند دیده نمی‌شوند و یا کم‌رنگ‌تر به نظر می‌رسند. لذا لازم است در طراحی ساختمان‌های بلند مسکونی، موارد فوق در نظر گرفته شوند.

تصویر ۲۳. جمع‌بندی عوامل کالبدی مؤثر بر تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند براساس مقایسه خانه‌های دوران پهلوی و ساختمان‌های بلند (نگارندگان)

با توجه به موارد ارائه شده، نتایج نهایی پژوهش عبارتند از:

۱. استفاده از پنجره‌ها در سطح وسیع‌تر، استفاده از مصالح بومی و در دسترس بودن فضاها به ترتیب مؤثرترین عوامل بر تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند هستند که لازم است طراحان در طراحی ساختمان‌های بلند مسکونی توجه بیشتری کنند.

۲. به کارگیری آجر در نمای ساختمان و استفاده از مبلمان سنتی در الویت‌های بعدی در جهت تاثیرگذاری بر تصویر ذهنی ساکنان ساختمان‌های بلند قرار دارند.

بنابراین با توجه به این‌که، عوامل مؤثر بر تصویر ذهنی می‌توانند موجب افزایش رضایتمندی در ساکنان باشند، عوامل کالبدی بدست آمده، نیز بر میزان رضایتمندی ساکنان از محل زندگی خود تاثیرگذار هستند. لذا لازم است طراحان، در طراحی ساختمان‌های بلند مسکونی به عوامل کالبدی مؤثر بر ایجاد تصویر ذهنی جهت افزایش رضایتمندی در ساکنان توجه ویژه‌ای داشته باشند.

پی‌نوشت

۱. در تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) پژوهشگر درصدد کشف ساختار زیربنایی مجموعه نسبتاً بزرگی از متغیرها است.
۲. داده‌های اولیه مورد استفاده برای تحلیل عاملی، ماتریس همبستگی بین متغیرهاست. حال آزمون بارتلت (Bartlett's Test of Sphericity) بررسی می‌کند چه هنگام ماتریس همبستگی، از نظر ریاضی ماتریسی واحد (همانی) است.
۳. شاخص KMO که مخفف (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of sampling adequacy) است، شاخصی از کفایت نمونه‌گیری است که کوچک بودن همبستگی جزئی بین متغیرها را بررسی و از این طریق مشخص می‌کند آیا واریانس متغیرهای پژوهش، تحت تاثیر واریانس مشترک برخی عامل‌های پنهانی و اساسی است یا خیر. این شاخص در بازه صفر تا یک قرار دارد. اگر مقدار شاخص نزدیک به یک باشد، داده‌های مورد نظر (اندازه نمونه) برای تحلیل عاملی مناسب هستند.
۴. سطح معناداری که به آن ارزش p یا p -value گفته می‌شود که در گزارش‌های آماری در SPSS به صورت sig. value نمایش داده می‌شود، میزان معیاری است که به عنوان پایه معناداری شناخته می‌شود و همچنین به عنوان خطای نوع اول هم معروف است. هر چه سطح معناداری پایین‌تر باشد، می‌توان اطمینان بیشتری به واقعی بودن رابطه مشاهده شده در نمونه داشت.
۵. SPSS یک نرم‌افزار آماری است که برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و ایجاد گزارش‌های آماری استفاده می‌شود.

Paivio ۶

فهرست منابع

- آهویی، صدق و احمدی دیسفانی، یدالله و کلانتری خلیل‌آباد، حسین. (۱۴۰۰). *بازشناسی هویت خانه‌های سنتی ایرانی با تکیه بر عناصر کالبدی، اجتماعی و فرهنگی هویت‌ساز. مطالعات هنر اسلامی*، ۱۸(۴۱)، ۹۱-۷۴.
- بمانیان، محمدرضا. (۱۳۷۷). *بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری ساختمان‌های بلندمرتبه در ایران*. پایان‌نامه دکتری گرایش معماری، دانشگاه تهران.
- پورجواداصل، باقر و بیٹی، حامد. (۱۴۰۱). *رهیافت‌هایی از نمای خانه‌های تاریخی جهت به کارگیری در نمای ساختمان‌های نوساز (نمونه موردی: خانه‌های تاریخی تبریز)*. باغ نظر، ۱۹(۱۰۷)، ۹۸-۸۵.
- حبیب‌پورگتایی، کرم و صفری‌شالی، رضا. (۱۳۸۸). *راهنمای جامع کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی (تحلیل داده‌های کمی)*. تهران، ناشر: لویه.
- حیدری، علی اکبر و مطلبی، قاسم و نگین تاجی، فروغ. (۱۳۹۲). *تحلیل بعد کالبدی حس تعلق به مکان در خانه‌های سنتی و مجتمع‌های مسکونی امروزی*. هنرهای زیبا، ۱۹(۳)، ۸۶-۷۵.
- دیلمی، صدف. (۱۳۹۰). *راهنمای تعیین و تحلیل ساختار فضایی در ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه شهیدبهشتی.
- رهنما، محمدکریم و رزاقیان، فرزانه. (۱۳۹۲). *مکان‌یابی ساختمان‌های بلندمرتبه با تاکید بر نظریه رشد هوشمند شهری در منطقه ۹ شهرداری مشهد، آمایش جغرافیایی فضا*. ۹(۳)، ۶۴-۴۵.

- سعادت، سیده پوران دخت. (۱۳۹۶). *تبیین فرآیند و عوامل شکل‌گیری دلبستگی انسان به خانه معاصر در ایران*. پایان‌نامه دکتری تخصصی معماری اسلامی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان.
- سعیدنیا، احمد. (۱۳۸۳). *کاربری زمین شهری*. تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- شاهچراغی، آزاده و بندرآباد، علیرضا. (۱۳۹۶). *محاط در محیط. کاربرد روان‌شناسی محیطی در معماری و شهرسازی*. تهران: انتشارات سازمان جهاد دانشگاهی.
- شاه‌محمدی، عبدالرضا. (۱۳۹۱). *درآمدی بر روش تحقیق*. تهران: نشر فریش.
- ضوابط عام استقرار ساختمان‌های بلند در ایران. (۱۳۹۸). وزارت راه و شهرسازی.
- لطافت، شیما. (۱۳۹۷). *تبیین رابطه میان احساس رضایتمندی و فضاهای داخلی مسکونی در ساختمان‌های بلند (نمونه موردی: برج سفید ۱ و ۲ تنکابن)*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد معماری داخلی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رامسر.
- لنگ، جان. (۱۳۸۵). *طراحی شهری*. ترجمه: سید حسین بحرینی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ناطقی الهی، فریبرز. (۱۳۷۵). *رفتار و طراحی ساختمان‌های بلند*. وزارت فرهنگ و آموزش عالی، موسسه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله، تهران.
- یزدانفر، سیدعباس. (۱۳۹۵). *الگوی مسکن ارومیه با توجه به شیوه زندگی در گذر زمان*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- Benson, Earl D., Hansen, Julia L., Schwartz JR, Arthur L. & Smersh, Greg T. (1998). *Pricing Residential Amenities: The Value of a View*. *Journal of Real Estate Finance and Economics*, 16(1), 55-73
- Canter, David (1997a). *The Psychology of Place*. London: Architectural Press.
- Conway, Jean, & Adams, Barbara. (1977). *The social effects of living off the ground*. *Habitat International*, 2, 595-614.
- Ha, Mikyoung and Weber, Margaret J. (1994). *Residential Quality and Satisfaction: Toward developing*.
- Hackmann, Ann & Holmes, Emily. (2004). *Reflecting on imagery: A clinical perspective and overview of the special issue of memory on mental imagery and memory in psychopathology*. *Memory*, 12(4), 389-402.
- Harber, G. M. (1977). *The Impact of Tall Buildings on Users and Neighbors; Human Response to Tall Buildings*. Stroudsburg, PA: Dowden. Hutchinson and Ross.
- Helleman, Gerben, Wassenberg, Frank. (2004). *The renewal of what was tomorrow's idealistic city. Amsterdam's Bijlmermeer high-rise*, *Cities*, 21(1), 3-17.
- Horowitz, Mardi J. (1970). *Image formation and cognition*. Appleton-Century-Crofts, the University of Michigan
- Kalantari, Saleh & Shepley, Mardelle. (2020). *Psychological and social impacts of high-rise buildings: a review of the post-occupancy evaluation literature*. *Housing Studies*, Taylor & Francis
- Kilpatrick, Franklin. (1954). *Recent Experiments in Perception*. New York Academy of Science, Transactions, 8(16), 420-425.
- Lynch, Kevin. (1960). *The Image of The City*. The MIT Press
- Norberg schulz, Christian. (1988). *Architecture: meaning and place*. Publisher Rizzoli: First American Edition edition

- Paivio, Allan. (1969). *Mental imagery in associative learning and memory*. Psychological review, 76(3), 241.
- Rapoport, Amos. (1977). *Human aspects of urban form: Towards a man-environment approach to urban form and design*. 1st Edition, Oxford: Pergamon Press.
- Relph, Edward. (1976). *Place and Placelessness*, London: Pion.
- Ronen, Tammie. (2011). *The positive power of imagery: Harnessing client imagination in CBT and related therapies*. John Wiley & Sons.
- Singer, Jerome L. (2006). *Imagery in psychotherapy*. American Psychological Association.
- Stopa, Lusia. (2009). *Imagery and the threatened self*. Perspectives on mental imagery and the self in cognitive therapy, 1-15.